

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI  
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI  
ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI**

**UO‘K: 378.091.3:808.5**

**MAMATKULOVA NILUFAR BOYZOQ QIZI**

**BO‘LAJAK MUTAXASSISLARNING NUTQ MADANIYATINI  
RIVOJLANTIRISH METODIKASI  
(FILOLOGIYA YO‘NALISHI MISOLIDA)**

**MONOGRAFIYA**

**Toshkent-2025**

Monografiya/ Sh.F.Mirzayev-Toshkent “ILM NURI nashriyoti”

2025-yil 121 b. **UO‘K: 378.091.3:808.5**

O‘zbekiston ta’lim tizimida mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha metodikalarni ishlab chiqish va takomillashtirish, filologiya sohasidagi bilimlarning o‘zlashtirilishi va amaliyotdagi qo‘llanilishi nuqtai nazaridan dolzarb hisoblanadi.

Ayniqsa, filologiya yo‘nalishidagi bo‘lajak mutaxassislarning malaka oshirishida bu metodikalarning samaradorligi ilmiy jihatdan o‘rganilishi va asoslanishi kerak. Filologiya yo‘nalishida mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirish, ularning professional faoliyatlarida muvaffaqiyatli natijalarga erishishga yordam beradi.

O‘zbekistonda til va nutq madaniyati sohasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar, mamlakatimizning ta’lim tizimida mavjud bo‘lgan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan.

**Ma’sul muharrir:**

**Pedagogika fanlari doktori, professor T.Ismoilov**

**Taqrizchilar:**

**p.f.f.d(PhD), dotsent M.Kuychiyev**

**P.f.d (DSc), prof. N.Abdullayeva**

*Monografiya Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi Kengashi tomonidan 2025-yil 25-Avgustdagi 4-sonli yig‘ilishi qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.*

**ISBN: 978-9910-796-95-1**

**© Mamatkulova Nilufar Boyzoq qizi**

**© ILM NURI nashriyoti, 2025-yil.**

## KIRISH

Jahonda nutq madaniyati – shaxsning professional va shaxsiy muvaffaqiyatiga muhim ta'sir ko'rsatadigan omil bo'lib, ta'lim tizimida uning rivojlantirilishi zarurati jiddiy ahamiyat kasb etadi. Nutq madaniyati, bilim va ma'lumotlarni samarali uzatish, kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda markaziy ro'l o'ynaydi, bu esa zamonaviy mutaxassislarning muvaffaqiyatli faoliyati uchun muhim shartdir. Xalqaro ilmiy markazlar, masalan, Oxford Universiteti, Harvard Universiteti, va boshqa yetakchi ta'lim muassasalarining tajribasi nutq madaniyatini rivojlantirish metodikalarining samaradorligini o'rganishga yordam beradi. Shu bilan birga, bu tajribalar O'zbekiston ta'lim tizimida amaliyotga joriy etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va ularning ta'lim jarayonidagi qo'llanilishi nutq madaniyatini rivojlantirish metodikalarini yangilash va takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Internet va elektron resurslar orqali mutaxassislarning nutq madaniyatini oshirish uchun innovatsion metodikalar ishlab chiqish dolzarb vazifadir.

Dunyoda bo'lajak mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirish metodikasi, ayniqsa, filologiya yo'nalishi misolida, zamonaviy ta'lim tizimida muhim ahamiyatga ega. Nutq madaniyati — bu shaxsning kommunikativ qobiliyatlari va til madaniyatining kompleks rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan bilim va ko'nikmalarning majmuasidir. Zamonaviy ta'lim tizimida nutq madaniyatining ahamiyati: Nutq madaniyatini rivojlantirish, ayniqsa, filologiya yo'nalishida, talabalarning professional kompetentsiyalarini oshirishda muhim ro'l o'ynaydi. Nutq madaniyati, talabalarning nafaqat o'z fikrlarini aniq ifodalash, ba'lk i ijtimoiy va madaniy muhitga mos ravishda muloqot qilish qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogika va psixologiya sohalarida nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar metodikalarni takomillashtirishga imkon yaratadi. Nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar jahon ilmiy markazlari tomonidan keng qamrovda olib borilmoqda. Masalan, Yevropaning

ko‘plab universitetlari va ilmiy tadqiqot markazlari nutq madaniyati va kommunikativ kompetentsiyalarni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Amerika Qo‘shma Shtatlari va Avstraliya kabi mamlakatlarda esa, til va nutq madaniyati o‘qitish metodikasi bo‘yicha keng ko‘lamli tadqiqotlar mavjud bo‘lib, bu sohalarda yangi yondashuvlar va metodologiyalar ishlab chiqilmoqda.

O‘zbekiston ta’lim tizimida mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha metodikalarni ishlab chiqish va takomillashtirish, filologiya sohasidagi bilimlarning o‘zlashtirilishi va amaliyotdagi qo‘llanilishi nuqtai nazaridan dolzarb hisoblanadi. Ayniqsa, filologiya yo‘nalishidagi bo‘lajak mutaxassislarning malaka oshirishida bu metodikalarning samaradorligi ilmiy jihatdan o‘rganilishi va asoslanishi kerak. Filologiya yo‘nalishida mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirish, ularning professional faoliyatlarida muvaffaqiyatli natijalarga erishishga yordam beradi. O‘zbekistonda til va nutq madaniyati sohasida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar, mamlakatimizning ta’lim tizimida mavjud bo‘lgan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan. Talabalar va pedagoglarning nutq madaniyatini rivojlantirish uchun innovatsion metodikalarni ishlab chiqish, xalqaro tajribalarni inobatga olib, amaliy uslublarni yaratishga imkon beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son, 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” PF-4947-son, 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-5712-son, Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 1059-son Qarori hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

adilar. Shu tufayli ular o‘z fikrlarini yanada aniq va ta’sirchan ifodalay oladilar.

7. Ijtimoiy-madaniy unsurlarning roli: Bular nutq madaniyatini shakllantirishda ham katta rol o'ynaydi.

Pedagog va psixolog sifatidagi treningning bir qismi sifatida intiluvchan mutaxassislar tanlagan kasbining me'yorlari va qadriyatlarini hurmat qilgan holda o'z g'oyalarini madaniy va lingvistik chegaralar bo'ylab aniq ifodalashni o'rganadilar.

Bugungi ta'lim tizimining eng muhim maqsadlaridan biri – mutaxassislarning keyingi avlodida nutq madaniyatini tarbiyalash; bu psixologiya va pedagogika sohalarida ham dolzarb mavzu. Ushbu jarayonda milliy pedagogik va psixologik merosni chuqur o'rganish hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutadi<sup>1</sup>.

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi akademigi Abduqodir Jalolovning fikriga ko'ra, «nutq madaniyatini shakllantirishda milliy qadriyatlar, an'anaviy madaniy me'yorlar va zamonaviy texnologiyalarning uyg'unligi talab etiladi.» U 2015 yilda o'tkazilgan ilmiy anjumanda bu masala bo'yicha keng qamrovli ma'ruza qilgan va nutq madaniyatini rivojlantirish jarayonida milliy psixologiyaning asosiy omillari haqida ta'kidlab o'tgan. Jalolovning tadqiqotlari natijasida, o'zbek tilining o'ziga xos jihatlari, ayniqsa, adabiy til normalariga rioya qilish va nutqning ifodali bo'lishiga alohida e'tibor qaratish lozimligi aniqlangan.

Nutq madaniyatining pedagogik xususiyatlari haqida so'z yuritir ekan, yana bir taniqli pedagog professor Gulchehra Rahimova: “Pedagogik jarayonda o'qituvchilarning nutq madaniyatiga ega bo'lishi ularning ta'lim-tarbiya jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilab beruvchi muhim tarkibiy qismdir”. 2018-yilda chop etilgan ilmiy nashrida Rahimova ushbu mavzuni atroflicha tahlil qilib, nutq madaniyatini o'rgatish, ayniqsa, boshlang'ich va o'rta maktablarda takomillashtirishni talab qiladi, degan xulosaga keldi. Uning fikricha, «o'qituvchilar va talabalarning nutq madaniyati o'rtasidagi aloqani kuchaytirish, o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.»

Professor-psixolog Isroil Matniyozovning ijodi ham kelajak avlod mutaxassislarning lingvistik me'yorlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb

---

<sup>1</sup> Mutalipova, M. J. Xalq pedagogikasi. - T.:Fan va texnologiya. 2015. – B. 160.

etadi. U 2020 yilda nashr etilgan asarida «boʻlajak mutaxassislarning nutq madaniyatini rivojlantirishda psixologik omillar, xususan, motivatsiya, oʻziga boʻlgan ishonch va muloqotga boʻlgan ehtiyojni rivojlantirish muhimdir,» deb taʼkidlaydi. Matniyozovning ilmiy ishi, nutq madaniyati shakllanishida shaxsiy xususiyatlar va psixologik holatlarning oʻzaro bogʻliqligini koʻrsatadi. Xususan, uning tadqiqotlari psixologik trening va simulyatsiya muvaffaqiyatli ekanligini koʻrsatdi.

Yuqorida tilga olingan olimlarning tadqiqoti va nuqtayi nazariga koʻra, intiluvchan mutaxassislarning nutq madaniyatini shakllantirishda pedagogik va psixologik usullar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Til meʼyorlariga muvofiqlik nutq madaniyatini shakllantirishda tenglamaning bir qismi, xolos; shaxsning ichki hayoti, ruhiy salomatligi va harakatlantiruvchi kuchlari ham hisobga olinishi kerak. Shu bilan birga, milliy va zamonaviy yondashuvlarning uygʻunligi, taʼlim tizimidagi yangiliklarning samarali qoʻllanishi bu jarayonni yanada takomillashtirishga yordam beradi. Oʻzbek olimlarining izlanishlari va fikrlari esa, bu borada yanada chuqur va asosli tadqiqotlarni amalga oshirish uchun yoʻl ochib beradi.

**Bosmaxonaga 2025 yil 30-avgustda berildi. Bosishga 2025 yil 10 sentabrda ruxsat etildi.**

**Bichimi 60x84 1/16. Hajmi 20,6 bosma taboq. Times New Roman garniturasida, ofset qogʻozida, ofset usulida chop etildi. Buyurtma 397 Adadi 50 dona.**



